

základních a středních škol v místě jejich bydliště k hledání pamětníků a dotazování se jich na minulost. Projekt mi byl velmi sympatický tím, že ti mladí chodí rozmlouvat se starými a dochází k mezigeneračnímu kontaktu, což jim nikdo nezprostředkovával, a sami se tak mohou dotazovat.

Pokud bychom tedy mluvili o dvou přístupech – autentičtějším a drama-

tičtějším – v rámci jednoho specifického fotografického diskurzu, pak se oba tyto přístupy zjevně různě stýkají a potýkají. K různým motivacím autorů se přidávají i různé pohledy fotografů, historiků či samotných pamětníků.

Možná nejlépe tuto souvztažnost formuloval ve zmíněné debatě o umělecké reflexi obětí komunismu historik

Kamil Činátl: *Nepřijde mi produktivní od sebe oddělovat dva způsoby zobrazování a klást otázku tak, zda je jedno lepší než druhé. Vnímám to v určité vnitřní souvislosti, komplementaritě. Bez těch prvoplánových, jednoznačných, velký příběh obsahujících fotografií by pro nás třeba tyto fotografie (Určení k likvidaci – pozn. aut.) nebyly tak srozumitelné.*

David Klimeš

Anketa k památníku Jana Palacha

Před více než dvěma lety přišlo občanské sdružení Národ pohasl s nápadem proměnit vřetatský domek rodiny Jana Palacha v jeho památník. V prosinci 2013 uvolnila Poslanecká sněmovna na tento projekt finanční prostředky. V poradní komisi ministra kultury, v níž jsou zástupci ministerstva kultury, Národního muzea, občanských sdružení, historici i starosta obce Vřetaty, se v současnosti debatuje o jeho podobě. V této souvislosti oslovila redakční rada revue *Paměť a dějiny* několik osobností s prosbou o odpověď na otázku: **Jakou podobu a obsah by měl mít a jakou roli by podle vás měl hrát památník Jana Palacha?**

■ Od činu Jana Palacha uplynulo již několik desetiletí, přesto stále vyvolává velký zájem, emoce a diskuse. Svědčí o tom naposledy ohlasy filmové série *Hořící keř*, kterou v uplynulém roce natočila režisérka Agnieszka Holland.

Dvacetiletý student se 16. ledna 1969 zapálil na Václavském náměstí, aby tímto šokujícím činem podle svých slov vyburcoval veřejnost z letargie, do které se začala propadat necelých pět měsíců po srpnové okupaci. Použil formu radikálního politického protestu, která do té doby nebyla v evropském prostředí rozšířená (předchozí činy Ryszarda Siwiece a Vasyla Makucha, kteří se zapálili rovněž v souvislosti se srpnovou okupací Československa, byly tehdy téměř neznámé). Sebeupálení bylo dosud spojováno s jinými kulturními okruhy. Palachův čin měl mimořádný ohlas nejen v domácím prostředí, ale také v zahraničí. Již proto je možné vnímat budoucí památník jako připomenutí významné historické události. Současně však můžeme jeho prostřednictvím hledat odpovědi na zásadní nadčasové a symbolické otázky spojené s tématy oběti, svobody a lidských práv.

Možnosti budoucího památníku výrazně ovlivňuje výchozí situace ve Vřetatech. Zařízení domu buď zcela chybí, nebo je zničené, nedochovaly se v něm téměř žádné předměty z období Palachova života a vnitřní dispozice byla po roce 1969 necitlivě změněna. Již proto je téměř vyloučena klasická podoba památníku jako pamětního místa opírajícího se o autenticitu dobového vybavení

(připomínám současně, že objekt není rodným domem Jana Palacha – narodil se v Praze). Nemusí to být ovšem podle mého názoru nevýhoda, naopak. Jak je výše uvedeno, Palachův čin byl radikální odpovědí na hraniční situaci, ve které se ocitla domácí společnost několik měsíců po srpnové okupaci. Šokující forma protestu vyvolává diskuse o otázkách svázaných s lidskou existencí.

Výchozí situace tak paradoxně umožňuje vytvořit na základě půdorysu a vnějšího objemu stávajícího domu zcela nový, i radikálně pojatý památník a vytvořit kvalitní umělecký objekt, který by do Vřetat přiváděl nové návštěvníky. Jistě v rámci připravované soutěže vzniknou zajímavé návrhy. Vedle památníku by pak bylo možné postavit malý objekt jako místo edukace a setkávání. Tento prostor pro muzejní expozici s využitím moderních technologií (seznámení s dějinami místa, dobovým kontextem činu Jana Palacha a připomenutí dalších „živých pochodů“) by doplňoval meditativní prostor přilehlé zahrady.

Petr Blažek, Ústav pro studium totalitních režimů

■ V budově Karlovy univerzity v Celetné ulici je umístěna busta Jana Palacha. Chodíval jsem tam na přednášky a snažil se nedívat se na popis pod ní. Vždycky mě spolehlivě rozčilil. Stojí na něm, že se Jan Palach upálil na protest proti okupaci naší země vojsky Varšavské smlouvy. Taková pohodlná lež!

Nevím, jak přesně by měl budoucí Palachův památník vypadat. Co přesně by měl obsahovat a v jaké podobě. Jen bych si moc přál, aby to, co bude říkat, nemluvilo o minulosti, o včerejších prohrách, za které jsme nemohli my, ale někdo jiný. Přál bych si, aby jméno Palach a všechno s ním spojené mířilo vždycky přímo na nás, na nás tady a teď. Kvůli nám se tehdy ke svému činu odhodlal a jsme to také my a nikdo jiný, kdo sami sebe musíme tím činem poměřovat.

Bylo by skvělé, kdyby právě tohle dokázal prostor památníku Jana Palacha reflektovat. V ideálním případě bychom do něj neměli vcházet jako do muzea, ale trochu jako do zpovědnice. Kde jsem se já sám dneska ohnul, aniž bych musel, kde jsem mlčel, když jsem měl protestovat, komu jsem ublížil a koho zradil?

Aby se mohla změnit společnost, musí se vždycky napřed změnit jednotlivci. Naše proměna může začít jen sebereflexí a Palachův památník by mohl být místem, které jí poskytne prostor.

Štěpán Hulík, filmový historik a scenárista

■ Případá mi důležité, aby z památníku, pokud má vzniknout, nebyl skanzen rodiny Palachových. V expozici bych proto nezaměřoval pozornost na osobnost Jana Palacha ani na rodinnou historii, ale na Palachův čin a především jeho kontext. Jednak politický a společenský (studentské hnutí, Pražské jaro, srpen 1968, vývoj v Československu, situace poválečného světa obecně), jednak hodnotový (myšlenkový „svět“ Jana Palacha, resp. jeho doby – patriotismus, socialismus, evangelické křesťanství, lidskoprávní étos, proměna společenských norem v šedesátých letech). Zdůrazňoval bych kontext hlavně proto, že je klíčový pro hlubší porozumění Palachovu činu. A ještě více proto, že cílovou skupinou zřejmě budou žáci a studenti, kteří by si měli z návštěvy odnést právě pochopení, a ne jen překvapení, že někdo byl ochoten sáhnout k tak radikálnímu a odvážnému činu. Rodině Jana Palacha bych věnoval místnost v „autentické“ podobě, s dobovým nábytkem a rodinnými předměty, ovšem s příznáním, že jde o ex post vytvořenou expozici, tedy bez vytváření dojmu, že takhle to tehdy „skutečně“ vypadalo. Zde by se dal odvyprávět příběh rodiny, včetně těžkého osudu paní Palachové po synově smrti (sledování StB). Složitě asi bude vymyslet závěr expozice. Neuzavíral bych ji žádnou „katarzí“ v podobě například Palachova týdne či vystaveného Řádu TGM – necht je přemýšlení o smyslu činu na návštěvnících.

Jakub Jareš, Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy v Praze

■ Jan Palach zemřel téměř před 46 lety. Mladí lidé, kteří nezažili normalizaci, ho dnes už vnímají jako postavu z dávných „velkých“ dějin. Dům, kde Palach žil, by proto měl být místem, které zasáhne návštěvníka tak, aby pochopil, že naše doba je pokračováním jeho příběhu. Měl by nejen vzbudit emoce, ale poskytnout i základní historický kontext, aby bylo jasné, že neplatí dva předsudky, které často zaznívají: 1) Palach byl blázen, 2) jeho čin neměl smysl, protože ho normalizace vymazala z paměti společnosti. Jan Palach byl totiž racionální člověk, který věděl, co dělá. Jeho čin má smysl pro každého, kdo je vůči němu otevřený.

Jádrem památníku by mělo být umělecké architektonické dílo. Architekt může pracovat například s kontrastem mezi temným, sterilním interiérem a živě působícím světlem v Palachově pokoji, který by symbolicky vyjádřil, že Palachův odkaz je pozapomenutý, protože je křehký, ovšem že je skutečný a stále živý. Světelná instalace nabízí spoustu možností, neměla by ale přitahovat pozornost sama na sebe. Nejde o světlenou show, ale o pokus působivě (interaktivně), ale zároveň důstojně přiblížit silný a vážný příběh. Jan Palach byl mimořádný svou vnímavostí a starostí

Dům ve Všetatech, kde Jan Palach vyrůstal

Foto: Petr Blažek

o společnost. Jeho čin je jedinečný v kontextu tehdejší doby, je ale zároveň vyjádřením zápasu o hodnoty, které jsou důležité vždy. Světlo se proto hodí i jako symbol naděje.

Součástí interaktivní expozice může být i zvuk, například umělecky ztvárněný rozhlasový dokument *Můj bratr Jan*. Expozice by ovšem měla být spíše decentní – soustředěná do přístavby v zahradě domu. Měla by přinést i základní informace o dalších „živých pochodnících“.

Michal Ježek, koordinátor multimediálního projektu Univerzity Karlovy www.janpalach.cz

■ Předně je nutné si uvědomit, že památník Jana Palacha je poměrně specifickým projektem, kdy se v regionu připomíná pamětním místem osobnost, která výrazně poznamenala naše 20. století. Onou specifičností míním to, že tato země nemá za posledních mnoho dekád příliš dobrých zkušeností s prezentací „památných domů“ či „rodných světniček“. Vztažení konkrétní osobnosti k místu, kde žila, se tak trochu pohybuje v riziku jistým způsobem „obrozeneckého připomínání“. Dům rodiny Palachových stojí reálně stranou historických míst, kde se ona připomínaná klíčová událost odehrála, nemůže tak být fyzicky propojen s dalšími místy souvisejícími s životem a činem Jana Palacha. Ze všech těchto důvodů je nutné opravdu pečlivě promyslet koncept celého objektu, místa v širším kontextu. Památník by měl dle mého názoru akcentovat především dobové souvislosti, čas a děje, ve kterých Jan Palach žil a v jejichž centru stojí jeho mimořádný čin. Důležité je na pozadí onoho činu dovést návštěvníka – předpokládám, že především školní mládež – k pochopení dané doby a události konce šedesátých let. Smyslem památníku by patrně neměla být rekonstrukce někdejší podoby domu, ale právě expoziční připomenutí doby a činu, navození emoce, propojení informací, přičemž v jisté části domu by mohl být autentický prostor spíše jistou pointou ve smyslu „opuštěného“ pokoje.

Michal Stehlík, Národní muzeum v Praze